

Recenzija

I.Petravičiūtės darbu „Nusikalstamos okupacinės politikos sistema – okupacinių policinių (represinių) struktūrų vaidmuo ir kolaboravimas su jomis 1940 – 1941 m.“

Autorės pateiktos Išvados yra pagrįstos jau turimais tyrinėjimais, tarp kurių yra ir svarus I.Petravičiūtės indėlis. Gerai žinodama šaltinius bei būdama mokslinės studijos (L.Truska, A.Anušauskas, I.Petravičiūtė. Sovietinis saugumas Lietuvoje 1940 – 1953 metais. – V., 1999) bendraautorė. Išvadas I.Petravičiūtė paruošė kvalifikuotai.

Pirmoje jų dalyje yra keltas tikslas apžvelgti okupacinės politinės sistemos įkūrimo prielaidas. Autorė teisingai nurodo, kad Sovietų Sąjunga Lietuvoje taikė išstobulintą mechanizmą. Jis numatė: 1) perimti įstatymų vykdomąją bei leidžiamąją valdžią, teismo sistemą, žiniasklaidą; 2) steigti represines struktūras; 3) sudaryti sąlygas šioms struktūroms veikti. Trumpai pateikiami duomenys apie tai, kaip Lietuvos Valstybės aparatas buvo panaudotas SSRS tikslams, kaip vyko Lietuvos aneksavimas, kada krašte imti taikyti RTFSR įstatymai bei baudžiamasis kodeksas. I.Petravičiūtė kaip prielaidą represijoms pateikia NKVD bei NKGB sukūrimą, uždarytų Lietuvos organizacijų, partijų ir t.t. archyvų perdavimą NKVD, kas sudarė galimybę persekioti ir represuoti šių organizacijų narius.

Keletą diskusinių momentų irgi reikėtų išsakyti. Ar dera partines (LKP) struktūras priskirti prie įsteigtų represinių struktūrų? (P.17). 1940 m. vasarą LKP įsteigta nebuvo. LKP represavimo prielaidas ruošė, bet ar pati partija buvo represine struktūra? Ji turėjo savo žinioje VRM ir VSD, vėliau NKVD. Kaip represijų prielaida suprantame buvus NKVD (P.18). Tačiau represinės struktūros ne prielaida, o represijų vykdymo institucija. Tai ar verta nagrinėti skyrelyje, skirtame sistemos prielaidoms analizuoti.

Kitame skyrelyje I.Petravičiūtė teigia: “pradinių okupacinių... struktūrų kūrimo Lietuvoje etape – 1940 m. birželio – rugpjūčio mėn. – sovietai pasinaudojo iki tol veikusiomis įstaigomis”. Tai – nesukūrė, o pertvarkė, pritaikė, reorganizavo saviems tikslams ir baigė šį darbą rugpjūčio pradžioje. Naujų kūrimas, kaip ir nurodo pati autorė, prasidėjo 1940 m. rugsėjo 3 d., paskelbus apie LTSR NKVD įsteigimą.

NKVD, kaip represinė struktūra pateikiama trumpai ir aiškiai akcentuojamas centralizacijos principas, struktūros pokyčiai, apžvelgiama NKGB sukūrimas ir jo tikslai. Gal būt, trūktų kelių duomenų apie Ypatingąjį pasitarimą: kada jis įsteigtas Lietuvoje, kada priėmė pirmą nuosprendį. Tada labiau paaiškėtų neteisėtų represinių priemonių vaidmuo Lietuvoje ir Išvados taptų detalesnėmis.

Trečioji Išvadų dalis skirta represinių institucijų personalo pasirinkimo bei komplektavimo atskleidimui. Jis vyko įtraukiant vietinius komunistus bei atsiunčiant iš SSRS, t.y. dviem keliais. Vertinga ir tai, kad pateikiama LSSR NKGB darbuotojų tautinė sudėtis. Matosi, kiek buvo vietinių, kiek atsiųstų, kokios buvo tautybės vietiniai darbuotojai. Detaliai parodyta ir NKVD sudėtis.

Keletas autorės pastebėjimų skirta represinių organų agentūrai. Jų verbavimo būdai, verbuojamų asmenų kategorijos, skaičius.

Taigi, autorės Išvados yra pakankamai geros, iš jų atsispindi represinių struktūrų esmė.

Mokslinę vertę padidino istoriografija, pagrindinių darbų bibliografija. Autorė pateikia 35 dokumentus, kurie deramai papildo tekstą.